חודש אב

הטוב והטמא - האבל והשמחה

המליך אות **טי"ת בשמיעה** וקשר לו כתר וצר בהם **אריה** בעולם **ואב** בשנה
(ספר יצירה פרק חמישי משנה ט)

א. ויש להבין מה מסמלת **האות ט'**, ומדוע הקב"ה "המליך" אותה דווקא בחודש **אב** ובמזל **אריה**.
ובתוך כך יש להבין מדוע נקשרה האות ט' לחוש **השמיעה**, ומה מקומו של חוש השמיעה דווקא בחודש אב.
פרט נוסף הקשור לחודש אב מבואר בדברי הילקוט שמעוני (רמז תיח) "עשה אותם דגלים כדגלי מרום, דגל ראובן בדרום **ושמעון** וגד עמו, כנגדן במרום סרטן **אריה** בתולה משמשים עם החמה בדרום". ויש להבין את פשר החיבור בין שבט **שמעון,** מזל **אריה** וחודש **אב**.
כידוע מדברי המשנה במסכת תענית (פ"ד מ"ו) בתשעה באב נחרבו בית המקדש הראשון והשני, ויש לעיין מה שייכות מאורעות אלו לאות ט', אותה המליך הקב"ה בחודש אב.
חודש אב מורכב משני חלקים. בחלקו הראשון, עד ט' בחודש, "ממעטין בשמחה", כדברי המשנה (תענית פרק ד משנה ו). ואילו על חלקו השני של החודש, המתחיל בט"ו באב, נאמר: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים" (שם משנה ח). ויש להבין כיצד נרמזו שני חלקים אלו, המנוגדים זה לזה בתכלית, באות ט'.

האות ט' ומשמעויותיה

ב. במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא, שכאשר רצה הקב"ה לברוא את העולם, באו לפניו האותיות, וכל אחת מהן טענה שהיא האות הראויה לברוא בה את העולם: "נכנסה טי"ת ועמדה לפני הקב"ה ואמרה, רבונו של עולם רצונך שתברא בי את עולמך, שבי אתה נותן רוח הקדש בפי יראיך לאמר לפניך טובך, שנאמר (תהלים קמה, ט) **טוב** ה' לכל, ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם, שנאמר (תהלים לא, כ) מה רב **טובך** אשר צפנת ליראיך. השיב הקב"ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה, אמר לה מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי **טמא**, שנאמר (ישעיה ו, ה) כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. ולא עוד, אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא, שנאמר (ויקרא יג, מה) טמא טמא יקרא, ואמר סורו טמא קראו למו, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש".
וצריך לבאר את הדין ודברים שהיה בין הקב"ה והאות ט', לכאורה טענתה של האות ט' שבה הוטבע **הטוב** בעולם הזה ובעולם הבא, מוצדקת ומהווה סיבה ראויה לברוא בה את העולם, ומה איפוא הסבר תשובת הקב"ה לאות ט' "שבך אני עתיד לקרא לעמי **טמא**".
עוד מובא במדרש אותיות דרבי עקיבא: "אל תקרא טי"ת אלא **טיט**, זה הוא טיט שבידו של הקב"ה, שנאמר (ירמיה יח, ד) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, שכל העולם כולו נברא הימנו, ולבסוף עתיד כולן שחוזרין לטיט כשהיו, שנאמר (קהלת ג, כ) הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר, ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון, שנאמר (בראשית ב, ז) וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, ומנין שאין טיט אלא עפר, שנאמר (ישעיה מא, כה) ויבוא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמס טיט".

אין ספק כי דמיון זה בין האות טי"ת ל"טיט" אינו רק בצורה הזהה של הגיית מילים אלו, אלא בעומק המושג, ויש לבאר הדברים, ובפרט כיצד הם מתקשרים לחודש אב ועניניו.

האות ט - לחיוב ולשלילה

ד. בדברי חז"ל מוצאים אנו משמעויות נוספות לאות ט', חלקם לחיוב וחלקם לשלילה.

במסכת בבא קמא (נה, א) שנינו: "**הרואה ט' בחלומו סימן יפה לו**". ומבארת הגמרא, שהסיבה לכך היא כי כתוב "טוב", ועל זה מקשה הגמרא: "מאי טעמא, אילימא משום דכתיב טוב, אימא (ישעיה יד, כג) וטאטאתיה במטאטא השמד". כלומר, באות ט' יש רמז לשמד ופורענות. מיישבת הגמרא: "חד טי"ת קאמרינן". הרואה אות ט' אחת בחלום סימן יפה לו, כי זהו רמז לטוב שיש בט' אחת, אולם כאשר רוצים להראותו רמז לא טוב, יראה בחלום שתי אותיות ט', כבמלה "וטאטאתיה". ומבואר במסקנת הסוגיא, שהרואה בחלום ט' סימן יפה לו "הואיל **ופתח בו הכתוב לטובה** תחילה, שמבראשית עד וירא אלקים את האור לא כתיב טי"ת". ופרש"י: "ופתח בו, טי"ת שכתובה ראשון בתורה נאמרה לטובה".

וכעין זה מובא בזוה"ק (ח"ב דף רל עמ' א) "ט' דאיהי אות טב, ותנינן, **מאן דחמי אות ט' בחלמיה טב ליה**, בגין דביה פתחה אורייתא כי טוב, דכתיב (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב". תרגום: ט' היא אות הטוב, ומי שרואה בחלומו את האות ט' סימן טוב הוא לו, כי האות ט' נזכרה בתחילה בתורה בפסוק "כי טוב". הזכרת האות ט' לראשונה בתורה במילה "טוב", מורה על סימן **טוב** שיש באות זו.

עוד מבואר בסוגיא בבבא קמא, בהסבר השמטת האות ט' מן הלוחות הראשונות: "הואיל וסופן להשתבר, וכי סופן להשתבר מאי הוי, אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל". כלומר, הואיל וגלוי היה לפני הקב"ה שעתידים לוחות הברית הראשונות להשתבר, אילו היה נכתבת בהם האות ט', המורה על טוב, היה מקום לחשוב כי חלילה נקבע שפסקה הטובה מישראל עם שבירת הלוחות, וכדי למנוע זאת, נעדרה האות ט' מהלוחות הראשונות.

בספר האותיות (שער כב, עמ' 424) מביא בשם הזוה"ק, שבאות ט' נרמז אור העליון הגנוז ביותר, שגנז הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא, וזו אחת הסיבות שלא נתגלתה האות ט' בשמות השבטים, כי אור זה גנוז לחלקם של השבטים רק לעתיד לבוא, עכ"ד.

הנה כי כן, מבואר כי **האות ט' מורה על הטוב.**

מאידך, הרי מבואר בגמרא שהיתה הוה אמינא שהאות ט' מסמנת **טומאה ושמד** ["וטאטאתיה במטאטא השמד"].

ועוד זאת כתב רבנו בחיי (שמות כ, יד) בביאור הטעם שהאות ט' נעדרת מעשרת הדברות: "לפי מה שרמזו במדרש דורשי רשומות, כי לשון טיט"א סימן הריגה בלשון קדם. והמשכיל יבין יחקור ויאזין, ובזאת יאמין שהרי **אות ט' רמז למידת הדין**".

ולעיל במאמר על חודש תמוז הבאנו את דברי הזוה"ק (פרשת תרומה דף קנב ע"א) שהאותיות ח' וט' לא היו כתובות באבני השוהם והמילואים, כי אותיות אלו רומזות על "חטא", ומאחר ובשבטי י-ה לא נמצא שמץ חטא, לא נזכרו אותיות אלו בשמות י"ב השבטים שהיו כתובות על אבני השוהם ואבני המילואים. ומבואר איפוא, שיש באות ט' רמז לחטא.

כמו כן, כבר הזכרנו שב**ט'** באב חרבו שני בתי המקדש.

מכל זה נלמד, שיש באות ט' סימן חיובי **לטובה**, ובו בזמן יש בה סימן שלילי **לטומאה, שמד, חטא, חורבן ומידת הדין.**

צורת האות ט' והלימוד ממנה

ד. גם לצורת האות ט' משמעויות שונות, שחלקן סותרות זו לזו.

בכתיבת סת"ם מורכבת האות ט' מהאותיות **כ'** ו**ז'.** לשתי אותיות אלו משמעויות של דבר והיפוכו. האות **כ'** דומה מצד אחד ל**כ"ף היד,** הרומזת על בחינת "מקבל", ומצד שני ה**כ"ף כפופה**, ורומזת לכיפוף עצמו ואחרים. גם באות ז' משמעות חיובית ושלילית, כדברי מדרש אותיות דרבי עקיבא, שהאות ז' ביקשה מהקב"ה שיברא בה את העולם "שבי נקרא זכרך לדור ודור, שנאמר (שמות ג, טו) **זה** שמי לעולם וזה זכרי לדר דר, ולא עוד, אלא שבי עתיד לעשות **זכר** לנפלאותיו. השיב הקב"ה ואמר לו לאו. אמר לו למה, אמר לו מפני שבך עתיד לבוא **זנות** לעולם, שנאמר (הושע א, ב) כי **זנה תזנה** הארץ מאחרי ה'. ולא עוד, אלא שבך עתידין ישראל **לזנות** לבנות מואב ויפול מהם עשרים וארבעה אלף, שנאמר (במדבר כה א, ט) ויחל העם **לזנות**". נמצא כי האות ט' המורכבת מכ' וז', כוללת בתוכה אוסף תכונות מנוגדות.

האות ט' מתאפיינת גם בכך שיש לה שני ראשים, שהאחד כפוף והשני ישר, ובספר עולם האותיות (שער כב, עמ' 465) הביא בשם פירוש האותיות לרבי יעקב כהן: "מה שאתה רואה ראש הט' העליון מעוטר, וראש הט' השני נסתר, כמו אדם המסתיר פניו מהביט דבר גדול ונורא. תדע, כי בזה בא ללמדנו על הדבר שאמרו חז"ל (ברכות יז, א) הצדיקים יושבים בעולם הבא ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, ולמה הם זוכים לכך, מפני שמעלימים עיניהם בעולם הזה מלראות דבר עבירה כמו שראש הט' נסתר. ועוד תמצא, כי ראש הט' הנסתר דומה לאדם הנותן מתנה לעני בסתר והקב"ה קושר לו לעולם הבא עטרת תפארת כצורת ראש הט' שלמעלה מעוטר".

האות ט' דומה בצורתה לנחש כפוף ומפותל, והנחש צופן בתוכו טוב ורע, ומסמל מוות וחיים בעת ובעונה אחת. מצד אחד: "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל" (במדבר כא, ו). ומצד שני: "ויעש משה נחש נחושת וישימהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי" (שם פסוק ט). וידועים דברי המשנה (ראש השנה פ"ג מ"ח) "וכי נחש ממית או נחש מחיה. אלא, בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים, ואם לאו, היו נמוקים".

נמצאנו למדים, כי לאות ט' משמעויות רבות, אשר חלקן רומזות לדברים חיוביים, וחלקן לדברים שליליים, והדבר אומר דרשני.

* * *

הטי"ת והטיט - התכונות המנוגדות שיש באדם, שעליו למזגם בדרכו לשלמות

ה. ונראה בביאור הדברים, שבעומק דברי המדרש "אל תקרי **טי"ת** אלא **טיט"**, טמנו חז"ל את סודה של האות ט'.

מחד גיסא, הטיט הוא **חומר גשמי גס**, החומר הבסיסי הראשוני ממנו נבראו כל ברואי מטה, לרבות האדם, כדברי חז"ל הנ"ל "הוא טיט שבידו של הקב"ה, שכל העולם כולו נברא הימנו".

ברם מאידך גיסא, יש טיט אחר, **טיט רוחני עליון**, כהמשך דברי התנא במדרש אותיות דרבי עקיבא שם: "דבר אחר, זה **טיט של עולם הבא**, שהצדיקים מציצים הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושים שריחם הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן, שנאמר (תהלים עב, טז) ויציצו מעיר כעשב הארץ".

אמור מעתה, האות ט' מצביעה על אופיו של האדם הקרוץ מחומר אשר רוח אלקים בקרבו, כדברי חז"ל (הובאו ברש"י בראשית ב, ז) על בריאת האדם הראשון: "**עשאו מן התחתונים ומן העליונים**, גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים. לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ, בשני ברא רקיע לעליונים, בשלישי תראה היבשה לתחתונים, ברביעי ברא מאורות לעליונים, בחמישי ישרצו המים לתחתונים. הוזקק בששי לבראות בו מעליונים ומתחתונים, ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד".

האות טי"ת היא "טיט", דהיינו **גשמיות** - הטיט שבו נברא החומר ממנו מורכב האדם, **ורוחניות** - "טיט רוחני עליון", שממנו נבראה הנשמה והוא התשתית לחיי העולם הבא "שהצדיקים מציצים הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושים שריחם הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן". והיא מסמלת את בריאת האדם בתכונות מנוגדות, ותכלית

עבודתו בחיי העולם הבא, לחבר בין הגוף לנשמה, לדאוג שהטיט הגשמי לא יהווה מכשול לטיט הרוחני, כדי שיזכה לחיי העולם הבא שהצדיקים מציצים בו וריחו כריח גן עדן.

ולכן יש באות ט' סימן חיובי **לטובה**, והרואה ט' בחלום "סימן יפה לו", ובד בבד, יש בה גם סימנים לא טובים - לטומאה, שמד, חטא, חורבן ומידת הדין. והם הם הדברים, האות ט' היא ביטוי לרוחניות וגשמיות, ולהשלכות מכך - האפשרות לניגוד קיצוני בין **הטוב** הנפלא הצפון למקדשים את גופם בעבודה **רוחנית**, לבין החטא והטומאה ומידת הדין, שהם מנת חלקם של האומרים אכול ושתה כי מחר נמות, והגשמיות היא העיקר בחייהם.

צורתה ותכונותיה של האות ט' - הדרכה למציאת הדרך לשלב את כל התכונות והניגודים

ו. יתכן כי הטיט הגשמי והטיט הרוחני, הנמצאים שניהם תחת קורת גגה של האות ט', נרמזו גם בצורת האות ט' שכאמור מתאפיינת גם בכך שיש לה שני ראשים, האחד כפוף והשני ישר, וכלשון הכתוב (קהלת ז, כט) "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים", וכתב הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פי"ג הי"ג) על פי דברי פסוק זה: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', **והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה** נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

ה"ראש" הישר באות ט' הוא החלק הרוחני, שבו עשה האלקים את האדם ישר. ולעומתו, החלק הכפוף הוא "עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם". ועבודת האדם היא "לפרוק מעל צווארו" את עול החשבונות, ולשוב לכור מחצבתו, להעלות על נס את ה"חלק אלו-ה" שבקרבו, לקדש את החומר ולזכות בחיי העולמים.

לאור האמור מובנת התשובה לטענתה הלכאורה מוצדקת של האות ט' שבה הוטבע **הטוב** בעולם הזה ובעולם הבא, ובשל כך ראוי לברוא בה את העולם - שכל עוד לא הושלמה המשימה לרתום את כל החלקים הגשמיים לעבודת הבורא, ובאות ט' "אני עתיד לקרא לעמי **טמא**", הרי שאי אפשר לברוא בה את העולם.

האות ט' - מזל אריה - שבט שמעון - חוש השמיעה

ז. בדומה לאות ט' שלה תכונות מנוגדות, אף באריה, בשבט שמעון ובחוש השמיעה, מצינו כן.

אריה - מזל חודש **אב**, יש בו תכונות שהן דבר והיפוכו. האריה "מלך החיות" (חגיגה יג, ב), והצד המלכותי שבו **מאחד ומלכד** את כל הכפופים לו וסרים למשמעתו, לדור בצוותא בשלום ושלווה. עם זאת, ההתלכדות סביבו נובעת גם מתכונותיו הסוערות המוזכרות בתורה (במדבר כג, כד) "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה".

שמעון - היו בו תכונות שבגינם הפרידו יוסף מאחיו ואסר אותו לעיניהם, כדברי רש"י (בראשית מב, כד) "נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתייעצו שניהם להרוג אותו". ואף יעקב אבינו אמר (בראשית מט, ה) "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם". אמנם, כאשר אמר יעקב: "ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" (שם פסוק ז), נזרעו השורשים לעתיד המבואר בדברי חז"ל שהביא רש"י שם: "אחלקם ביעקב, אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים". כאן מוצאים אנו אצל בני שבט שמעון תכונת "סופרים ומלמדי תינוקות", העומדת בניגוד ל"כלי חמס מכורותיהם".

חוש השמיעה - גם לו שני מובנים, כמבואר בדברי הפרי צדיק (ר"ח מנחם אב) "הליך אות ט' בשמיעה, וכמו שאמרנו שעיקר השמיעה הוא כשנכנס לעומק הלב, **שהלב ישמע** ושיהיה (ישעיה נה, ג) שמעו ותחי נפשכם, וכמו

שנאמר (משלי ד, כג) נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. וזה יכולים לזכות בחודש זה שהמליך אות ט' בשמיעה שיהיה **השמיעה כהוגן**". ומתבאר בדבריו כי ישנם שני סוגי שמיעה, והדברים מוגדרים בספר שם דרך (פרשת האזינו אות ה) "כאשר שנים שומעים והאחד רק "שומע" ואילו השני "מאזין" יותר, אין רק הבדל פעוט ביניהם, אלא נחשב **כשני סוגי שמיעה שונים לחלוטין** ורחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב, עד שאי אפשר לצרף עדותם ונקראת אינה מכוונת ולא נחשב ששמע האחד מה ששמע חברו. ומכאן נתבונן גודל ערכה של תוספת האזנה והקשבה ביתר הבנה ושימת לב".

כלומר, יש "שמיעה" - חיצונית, ויש "שמיעת הלב", דהיינו שמיעה שהיא פנימית ומתיישבת בתוככי הלב.

חודש אב - תשעה באב - גיד הנשה - ומשמעותם הכפולה [צרות ואבלות לעומת שמחה וגאולה]

ח. ההשלמה למבואר לעיל - התכונות המנוגדות של האות ט', מזל אריה, שבט שמעון וחוש השמיעה, היא מהותו של חודש אב, אשר כאמור בראשית הדברים, גם בו יש ניגוד משווע בין חלקו הראשון העצוב של החודש, לבין חלקו השני השמח.

אך לא זאת בלבד, אלא אף **יום תשעה באב עצמו** נחלק לשניים: "נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה. ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם" (שו"ע סימן תקנה סע' א). ובספר סדר היום (הובא במשנה ברורה שם ס"ק ג) הוסיף: "בשעת מנחה נוהגים לקום מעל הארץ לשבת על גבי ספסלים במקום גבוה, והוא להראות נחמה באבלינו בו ביום ועל זה אומרים פסוקי נחמה ומתעטפים בציצית ומניחים תפילין שנקראים פאר, מה שאין עושין כך בבוקר משום אבילות". וכן מובא ברמ"א (סימן תקנז סע' א) בשם הרוקח ואבודרהם: "והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפלת מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה".

הרי לנו כי אף ביום תשעה באב, במחצית השניה של היום, מתחילים "להראות נחמה באבלינו בו ביום".

ונראה להוסיף בהטעמת הדברים. מצות "גיד הנשה" היא המצוה **התשיעית** שניתנה בעולם, כפי שביאר רבנו בחיי (שמות כ, יז) וז"ל: "כשנברא אדם הראשון נצטווה על שש מצות, בא נח ונצטווה על השביעית זו אבר מן החי, אברהם על השמינית זו המילה, יעקב על התשיעית זו גיד הנשה, כשבאו ישראל נתן להם עשרת הדברות שהן כוללות תרי"ג מצות" [ומקור הדברים במדרש (שיר השירים רבה א, טז) "יעקב [נצטווה] על גיד הנשה שנאמר (בראשית לב, לב) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה"].

ובזוהר הקדוש מבואר (ח"א דף קע עמ' ב) שתרי"ג המצוות נחלקו לרמ"ח מצוות "עשה", המכוונת כנגד רמ"ח אברי האדם, ושס"ה מצוות "לא תעשה" כנגד שס"ה גידים שבו, וכנגד שלש מאות ששים וחמש ימות השנה [בשנות החמה]. ולפי סדר זה שכל מצוה מכוונת כנגד יום מסוים בשנה, מובא שם כי מצות **גיד הנשה** [שהיא המצוה התשיעית] מכוונת כנגד **תשעה באב**, שהוא יום שליטת הס"מ, שהוא שרו של עשו, שנלחם עם יעקב והצליח לפגוע בו בגיד הנשה - ביום תשעה באב, שארעו בו כל כך הרבה פורענויות לישראל.

והנה טעמה של מצות גיד הנשה נתבאר בדברי ספר החינוך (מצוה ג) וז"ל: "משורשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל, **שאף על פי שיסבלו צרות רבות** בגלויות מיד העמים ומיד בני עשו, **יהיו בטוחים שלא יאבדו**, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזיכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. וכמו שמצינו באב [הכוונה ליעקב אבינו] שזרחה לו השמש לרפאותו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו במהרה בימינו, אמן".

לכשנצרף את כל המבואר לעיל, עולים כל הדברים בקנה אחד. חודש אב ויום **תשעה באב** עצמו, מורכבים מהניגוד הבולט של צער ואבלות מצד אחד, שמחה ונחמה, מצד שני. ולא בכדי, ענין זה הוא גם מהותה של מצות גיד הנשה

שהיא **המצוה התשיעית** המסתעפת ממאבקו של יעקב בשרו של עשו - להטעים את אותו הניגוד, שהוא גם מהותה של **האות ט'** המשלבת בתוכה משמעויות סותרות של טוב וטומאה, חיוב ושלילה, המלמדנו שגם לניגודים יש נקודת חיבור, ואפילו יום שמתחיל באבל גדול, יכול להתהפך בסופו לנחמה, ואותה שמש שזרחה ליעקב לרפאותו תזרח לנו בביאת משיח צדקנו במהרה.

* * *

סוף דבר, נמצא כי אות החודש - **ט'**, מזל החודש - **אריה**, תכונת החודש - **שמיעה**, שבט החודש - **שמעון**, מתאימים זה לזה בענין התכונות המנוגדות שבתוכם: רוחניות וגשמיות [האות ט], סערה ורוגע [אריה, שמעון] שמיעה "רגילה" ושמיעת "הלב" [חוש השמיעה]. אבל ושמחה [חודש אב].

ועל האדם ללמוד מכך, שעליו להשלים את הניגודים, על ידי שירתום את כל תכונותיו השונות והמגוונות למטרה אחת ויחידה, עבודת בוראו. חטא, חורבן וחסרון, הם פירות השארת הניגודים על מכונם, בעוד שהגאולה והתיקון השלם יבואו, לכשתושג השלמות בניצול כל הכוחות לשם שמים.

השמטות

במאמרנו לחודש תמוז ביארנו תורף הענין שהאותיות **ח' וט' אינן נמצאות בשמות שבטי ישראל**. וכמו כן **האות טי"ת נעדרת מהלוחות הראשונות** ואילו בלוחות השניות נזכרת גם היא, והסברים רבים וטובים נאמרו בענין זה ואכמ"ל. ואם כי בדברי חז"ל לא מצאנו הסבר מפורש מדוע לא נזכרת האות טי"ת, אולם בספר הזוה"ק מבואר: "**בגין דסמיכין תריך אתוון אהדדי**". כלומר, בשל סמיכותה ושכנותה לאות חי"ת המסמלת את ה"חטא" בבחינת מה שאמרו (במד"ר ג, יב) "**אוי לרשע - אוי לשכנו**". אלא שלפי טיעון זה, גם האות זי"ן הייתה צריכה להיעדר ולא להיזכר בשמות השבטים ובלוחות, שהרי גם היא שוכנת סמוך לאות חי"ת מעברה השני, ומדוע נעדרת רק האות טי"ת הסמוכה לחי"ת מצד אחד.

מצד שורשה ותכליתה: הזוה"ק מוצא באות טי"ת את הסמל של האור העליון הגנוז, כאשר מאותו טעם (שהיא מסמלת את האור הגנוז ביותר) היא גם נעלמת משמות השבטים.

עוד היבט מצד צורתה: ראה בספרי העזר לסופרים, שהשתיתו על הצורה הכפופה של האות טי"ת, רמיזה אתית עמוקה לסגפנות ולהרחקה מגאווה ומתאוות גשמיות. בספר ה"אלפא ביתא" נאמר, שהטי"ת הייתה אמורה להסכים עם שכנתה - החי"ת, לחטוא יחדיו, אך משראתה האות התשיעית את החרפה והבושה שהיו מנת חלקה של החי"ת בשל חטאה, למדה לקח והתחרטה, אף קבלה על עצמה ייסורים כאילו חטאה ממש יחד עם החי"ת, כדרך הצדיקים המתחרטים על יצר הרע ועל הרהורים רעים, יותר מאחרים המבצעים מעשים רעים.

זוה"ק את האות **טי"ת** לסמל האור העליון הגנוז ביותר, שגנז לצדיקים לעתיד לבוא. רעיון הגניזה, נתפס בזוהר כאחת הסיבות שלא נתגלתה האות טי"ת בשמות השבטים, שהרי אות זו מאירה הארת כולן ולא נמצא אור חוץ מאות זו, שכתוב: "וירא אלקים את האור כי טוב", שהוא הארת האור ההוא [של הטי"ת] הגנוז וטמיר, ועל כך נאמר (תהלים פד יב): "לא ימנע טוב להולכים בתמים, וזהו האור של כל השבטים (כלומר שאור זה גנוז לחלקם של כל השבטים לעתיד לבוא). בגין כך (שהאות גנוזה), לא נגלפה בשמות השבטים, שהרי שנים עשר השבטים יוצאים מאכסדרה זו הגנוזה (הרומזת לצורתה של האות טי"ת, הסגורה מכל הצדדים, ולמעלה פתוחה לה ארובה קטנה). שהיא בסוד האות **טי"ת**, על כן אות זו טמירה וגנוזה ולא נראתה בהם'.

מצד ראשיה: עוד מרומז בצורת האות ההפכפכית משהו, ראשו האחד נכפף ומסתיר עצמו כלפי פנים, ואילו הראש השני מעוטר וישר. וזה כדוגמת הצדיקים, שמצד אחד מסתירים עיניהם מהביט אל הרע - הראש הכפוף והנסתר, ומאידך בעולם הבא יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה - דוגמת הראש הישר והמעוטר.

תמצית כל האמור: שהאות טי"ת מסמלת מכל צד שהוא דבר והיפוכו, הן מצד צורתה בכמה וכמה היבטים, הן מצד מה שדרשו חז"ל מענין הרואה טי"ת בחלומו, כמו גם מצד מה שנעדרת האות טי"ת משמות השבטים ומהלוחות הראשונות.

בריאת העולם באות ביאור ענין אוי לרשע ואוי לשכנו באדם אחד

ו. לא בכדי מזהיר נתאי הארבלי באבות: "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתייאש מן הפורענות" (פ"א מ"ז). לפי ההסבר הפשוט המבואר בר"ע מברטנורה: "שלא תלמוד ממעשיו, ועוד שלא תלקה עמו במפלתו דאוי לרשע ואוי לשכנו", הכוונה להתחברות לאדם אחר שהוא רשע. אולם בספה"ק ראה כתבי "שפת אמת" הנדפסים על מסכת אבות, שמפרש את המאמר באופן מחודש וזל"ק: "אין כל אדם זוכה להיות לבו חלל בקרבו, כי יש שתי נפשות, יצר טוב ויצר הרע כמ"ש רש"י ז"ל, ולזאת **צריך להרחיק מהשכן באדם**, ולרע ממש אין צורך הרחקה אף על פי שהוא שכן, רק שמדבר מענייני הרשות שלא יתקרב אליו על ידי מעשה הרשות, על ידי שיתקדש בדברים המותרים".

לפי דבריו הק' מדובר באדם אחד שצריך להשתדל שליצרו הטוב לא תהא השפעה משכנו היצר הרע. וכפי שכותב ה"מדרש שמואל" בפירושו "מילי דחסידותא", ש**אין שכן קרוב לאדם יותר מיצרו הרע**, ועליו מזהירה המשנה: "הרחק משכן רע". אמנם גם פירוש זה יוכל להתחלק לשתי הגדרות ייחודיות. אחת כפשוטה שיש להרחיק את היצר הרע שלא ישפיע על היצר הטוב להכשילו בדברים אסורים. אולם יותר בעומק י"ל, שעל האדם לדאוג להרחיק את היצר הטוב משכנו - היצר הרע, לא רק על ידי שיתרחק מדברים אסורים, אלא בהתרחקות גם מענייני הרשות, לקדש עצמו בדבר המותר, ואז יבוא לשלמות בהרחקה משכנו הרע הוא היצר הרע.

הסבר כזה גם שופך אור מדוע היה צריך נתאי הארבלי להזהיר את אותה אזהרה בשלושה לשונות שונים רע - רשע - פורענות. וראה בפירוש "פרי חיים" שהקשה עוד, מדוע ב"שכן רע" נקט לשון הרחקה, ואילו אצל ה"שכן רשע" נקט לשון התחברות, ועי"ש כל מה שכתב לדרכו בקודש. ולהנ"ל נבאר כי שלושת ההרחקות מכוונות על התרחקות האדם מהיצר הרע. ובראשית **יתרחק** מדברים רעים בתכלית הריחוק. שנית, לא די בהתרחקות מן הרע, ממעשים רעים וכדומה, עליו להישמר מ**חברת** אנשים רשעים גם בענייני הרשות (כדברי השפת אמת), שכן עצם ההתחברות אל הרשע מרחיקה ממנו את השראת הקדושה. שלישית, התרחקות מן הפורענות גם בענייני מסחר כאשר הרווח נראה בטוח. כי יש שהיצר הרע בא בדמות יצר הרע, ויש שהיצר הרע מצפין עצמו ובא בדמות יצר טוב כריע וחבר קרוב ונאמן שהרווחים נראים בטוחים, היצר הזה שהוא דו פרצופי הוא המסוכן ביותר וצריך הרחקה טובא, ומכאן שלא יראה עצמו מחוסן גם מפני ידידיו הטובים ביותר.

מדוע נענשה האות טי"ת ואילו האות זי"ן לא נענשה

ז. משבאנו לכל זה, שמא נוכל להבין במה נבדלת שכנותה של האות זי"ן לאות חי"ת שלא נענשה ואילו האות טי"ת נענשה ולא נזכרה בשמות השבטים ובלוחות הראשונות. האות זי"ן על אף הסמלים ההפכיים שהיא מסמלת: מצד אחד "זן", ומצד שני "זנות", אולם איזהו חכם המכיר את מקומו, היא יודעת את מצבה ונזהרת לנווט את דרכה לצד החיובי. לעומתה האות טי"ת סבורה שאם היא מופיעה ראשונה בתורה במילה "טוב" וקשורה עם האור הגנוז, כבר היא מחוסנת מכל הרעות, ואינה מעלה בדעתה כי דווקא לפי רום מעלתה ההיזק שכיח יותר, והתקרבותה אל השכן הרע הרשע הנראה כחבר קרוב, הוא מועד לפורענות יותר מכל ומותיר בה רושם שלילי.

זאת ועוד, שמבנה האות טי"ת המורכב מאותיות כ"ף וזי"ן – שניהם אותיות בעלי משמעות כפולה, חיובית ושלילית, ובתוספת צורת מבנה האות המזכירה את צורת הנחש המסמל גם הוא משמעות כפולה, כל אלו משוים לאות טי"ת מימד של "דו פרצופיות". בחינה מורכבת זו, מעוררת את החשש הטבעי מהשלכות העלולות לבוא בשכנות אל האות "חי"ת" שנקראת גם חטא ונעדרה משום כך משמות השבטים מאבני השוהם ומהלוחות הראשונות, כך נענשה הוא טי"ת עמה. ובשונה מהאות זי"ן, שמבנה האות ישרה ומקבלת מימד של חד גוניות. לפי שהאזהרה המיוחדת של "אוי לרשע – אוי לשכנו" נועדה בעיקר לשכן דו פרצופי, העלול להיפגע מן השכנות. שכן חד גווני, יודע היטב כיצד להישמר ולהיזהר מן הרע.

ומכאן נבוא איפוא לחבר את כל החוליות ולהעלותם כחטיבה אחד במשמעות חודש **אב**. החודש אשר מצד אחד מסמל את הפירוד והמחלוקת בחטא המרגלים וחורבן בית המקדש הראשון שנגרם בשל לשון הרע ושנאת חינם הגורמות הרס וחורבן בין אדם לחברו, היפך האחדות המהווה את היסוד של השמיעה הפנימית. ומצד שני, חלקו השני של החודש מסמל את זהר האחדות - "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו וכו'" (תענית כו, ב), המהווה את סמל האחדות – "יום שבו הותרו שבטים לבוא זה בזה". יום זה מסמל את הנישואין היהודיים בעם ישראל, בו מתאחדים זוגות במטרה לבנות בית בישראל להתאחד תחת כנפי השכינה.